

Napsal Jaroslav Kolár

(E*forum, 04. 12. 2013)

*V letošním roce si připomínáme sto let od narození literárního historika, významného editora a folkloristy **Karla Dvořáka** (1913–1989). Při této příležitosti přetiskujeme podstatnou část předmluvy **Jaroslava Kolára** k výboru z Dvořákových studií, který pod názvem *Mezi folklórem a literaturou (Studie z české a německé folkloristiky)* uspořádala Ludmila Sochorová (*Karolinum /Studie a texty, sv. 7/, Praha 1994*).*

jf

Literární historik a folklorista

Jméno a dílo profesora Karla Dvořáka odkazuje literární historiky i folkloristy do té vzácné a poměrně řídké zabydlené oblasti, v níž se obě naukové disciplíny stýkají a prolínají tváří v tvář problémům těžko řešitelným jinak než kombinací metodologických postupů, které jsou vlastní na jedné straně oborovému zkoumání literatury, na druhé straně folkloristice. Cesta k této dvojdomé specializaci není ovšem nikdy snadná a nebylo tomu jinak ani v případě Karla Dvořáka. Bývá zpravidla – a byla i u Dvořáka – určena nejméně dvěma činiteli, rodovým zázemím a kulturním prostředím, z něhož vědec vyšel, a odborným školením, jímž mu bylo dáno projít.

Olomoucký rodák Karel Dvořák (nar. 28. 5. 1913) byl svými literárními počátky spjat s katolickým kulturním prostředím Moravy. Nebyly to zprvu zájmy vědecké, které se v studentově aktivitě projevovaly, nýbrž snaha básnická a překladatelská. Její výsledky uplatňoval Dvořák ve formě drobných příspěvků v katolicky orientovaných moravských časopisech. Je příznačné, že jeho překlady z druhé poloviny třicátých let – u nichž se dá předpokládat spontánnější tematická volba než u pozdějších knižních titulů – se orientovaly z větší části k duchovní poezii středověku a signalizovaly tak už zájem o literární dění dávné minulosti, resp. o jeho kontinuitu ve velké časové rozloze.

Vědecký přístup Karla Dvořáka k literárnímu i folklórnímu materiálu předznamenalo jeho studium slavistiky a germanistiky na pražské filozofické fakultě v letech 1932–1938. Jeho učitelé tam patřili k těm, kdo kótovali vědeckou úroveň fakulty v době patřící k jejím nejslavnějším. Dvořák prošel přísnou školou jazykovědné bohemistiky u prof. Miloše Weingarta, studoval na germanistice u prof. Josefa Janka, českou literaturu poslouchal u profesorů Miloslava Hýska a Alberta Pražáka, v jeho obzoru byly pochopitelně přednášky slavisty a folkloristy prof. Jiřího Horáka; věci jeho srdce a nejnvtirnějšiho zájmu byly však semináře romanisty, folkloristy a teatrologa prof. Václava Tilleho a germanisty prof. Otokara Fischera – patrně proto, že v centru jejich zájmu byly otázky, které vyžadovaly netradiční přístup na jedné straně

k fenoménům nejběžnějším a každému známým, na druhé straně k nejstrmějším výšinám evropského literárního myšlení minulosti; germanistický zájem spoluurčoval pak celé Dvořákovo dílo literárněhistorické i folkloristické. Jako návštěvník přednášek Pražského lingvistického kroužku se seznámil s metodologií českého jazykovědného a uměnovědného strukturalismu a ten poznamenal svými zásadami a postuláty Dvořákův pozdější přístup k literárněhistorické a editorské práci. Fakultu opouštěl Dvořák v roce 1938 znamenitě vybaven pro úlohu středoškolského učitele (vyučoval pak na gymnáziích v Praze a v Olomouci v letech 1938–1947). Právě v období středoškolského působení se profilovala Dvořákova účast jednak v literárním dění, jednak ve vědecké práci. Obojí se dalo za jeho spolupráce s nakladatelstvím Ladislava Kuncíře.

Spolupracovníkem tohoto katolicky orientovaného nakladatelství širokého a kulturně vytríbeného vydavatelského programu (lektorem, korektorem, editorem) se Dvořák stal koncem třicátých let díky svému olomouckému příteli, překladateli a kulturnímu publicistovi O. F. Bablerovi. Zřejmě z této kuncířovské filiace vznikly Dvořákovy knižní překlady románové i esejistické, třebaže v Kuncířově nakladatelství nevyšly. Přímo pro ně však vznikal Dvořákův první velký ediční koncept, edice díla F. L. Čelakovského. Už Slovanské národní písně, připravované za války a vydané (za redakce Jana Mukařovského) roku 1946 jako první svazek souboru, prokázaly Dvořákovy editorské kvality, pokud jde o přípravu textu, minuciózní vydavatelský komentář i úvodní studii, která začleňuje Čelakovského sbírku do souvislostí dobového evropského zájmu o folklórní poezii a zároveň i do vývoje české obrozenské literatury. V praktické rovině se tak setkal Dvořák s obecným problémem vztahu mezi folklórem a literaturou, který měl potom v různých modifikacích určovat celou jeho zralou vědeckou tvorbu.

Úspěšné pedagogické působení na středních školách spolu s prokázanou schopností vědecké práce i s bohatou ediční aktivitou předurčilo Dvořáka k působení na pražské pedagogické fakultě (od 1947 tam byl odborným asistentem na katedře bohemistiky, 1954 byl jmenován docentem dějin české literatury; po proměně školy ve Vysokou školu pedagogickou 1955 tam působil až do roku 1958, v posledních dvou letech také jako děkan fakulty společenských věd). Práce na vysokém pedagogickém učilišti postavila Dvořáka před nezbytnost participovat na přípravě učebních pomůcek a na mládež orientovaných výborů z obrozenských básníků. Tuto nezbytnost splnil Dvořák vrchovatou měrou (jedna z četných čítanek, které spoluvytvářel, dosáhla 17 vydání). Na pedagogické fakultě se však Dvořák především dostal do úzkého vědeckého kontaktu s prof. Felixem Vodičkou. Spolupráce s ním upoutala Dvořákův literárněhistorický zájem k materiálu z celé doby národního obrození a ke studiu toho, jak literatura z té doby participovala na obrozovacím procesu a přitom se nestala pouhým jeho služebným prostředkem, nýbrž prohlubovala své specifické hodnoty právě umělecké literatury. V úzké spolupráci s F. Vodičkou vznikla Dvořákova metodologicky podnětná studie o včleňování folklórní poezie do obrozenské literatury i kapitoly, které mu byly svěřeny v druhém díle akademických Dějin české literatury. Uplatnil v nich za Vodičkovy redakce – v míře umožněné kompendiální povahou díla vznikajícího na sklonku padesátých let – také poučení, které literárněhistorické práci

poskytly dosavadní výsledky moderního, strukturalismem iniciovaného myšlení o literárním vývoji a úloze jednotlivých tvůrčích osobností v něm.

V roce 1958 přešel Karel Dvořák na filozofickou fakultu Karlovy univerzity, na katedru etnografie a folkloristiky. V roce 1968 tu byl jmenován profesorem a působil zde až do odchodu do důchodu v roce 1978. Na této katedře pokračoval ve své osobité cestě k průzkumu vztahů mezi literaturou a folklórem ve svérázném navázání na tradici, která byla v disciplíně vytvořena zejména dílem Jiřího Polívky, Jiřího Horáka a Bedřicha Václavka. Jeho práce se prohlubovala se zřetelem k výsledkům, jichž v tom oboru bylo dosaženo v jiných národních kulturách, v Polsku, v Německu, v Rusku. Tam našel i oporu pro svou snahu rozvinout tezi o principiální důležitosti vztahu mezi folklórem a literaturou zřetelem k této relaci v středověkém materiálu. Do jisté míry představovalo totiž jeho úsilí v tom směru analogii k úvahám Petra Bogatyreva, ruského vědce, který už za svého meziválečného pobytu v Československu učinil podobné otázky jedním z center své strukturalisticky orientované folkloristiky a formuloval spolu s Romanem Jakobsonem principiální rozdíl mezi literaturou a folklórem.

Na dlouhou dobu zaujala Karla Dvořáka problematika pohádky a jejího vztahu k středověkým epickým tradicím, zejména k exemplům. Tento směr Dvořákovy práce vyvrcholil dvěma publikacemi mezinárodního významu a dosahu – Soupisem staročeským exemplem z roku 1978 a souborem Nejstarší české pohádky, vydaným 1976.

Soupisem exemplem navázal Dvořák na standardní příručku mezinárodní folkloristiky, Index exemplorum F. C. Tubacha (Helsinki 1969). Tento základní soupis – první svého druhu a proto vzhledem k povaze materiálu nutně nedokonalý – ponechal stranou český materiál, resp. exempla – i latinská – obsažená v dílech vzniklých v českých zemích. Proto Dvořák doplnil Tubachovo materiálové východisko na základě excerpce bohatého českého materiálu (i když zase ne úplného – mnoho materiálu je zatím skryto v četných dosud nevydaných a z daného hlediska neprozkoumaných středověkých rukopisech). Prokázal přitom dvojí: jednak to, že většinu exemplem v bohemikálních památkách tvoří látky rozšířené po celé západní Evropě a že tedy česká středověká kultura je po této stránce integrální složkou jednotné křesťanské kultury středověku, jednak to, že v četných památkách je zmíněný fond obohacen o vyprávění jinde neznámá nebo aspoň zatím nedoložená a že tedy památky vzniklé v naší zemi přinášejí leccos nového evropské kultuře. Soupis staročeských exemplem je z věcného i metodologického hlediska prvořadým a po zásluze mezinárodně ceněným Dvořákovým přínosem evropské folkloristice.

Sbírka Nejstarší české pohádky těží z téhož materiálového fondu – se zvláštním zřetelem k látkám doloženým zatím jen v českých pramenech – vyprávění, která se objevují buď celá, nebo po jednotlivých motivech ve folklórním podání a jsou tedy dokladem o dávné interferenci mezi literaturou a folklórem. (Není přitom rozhodující a nelze ani zjistit, zda se určitá látka dostala z literatury do folklóru či zda tomu bylo

naopak.) Knížka sleduje dvojí cíl: badatelský a literární – jednak upozornit odbornou veřejnost na meritum problému a doložit je příklady, jednak zpracovat texty způsobem čtenářsky přitažlivým. Právě tím druhým záměrem si Dvořák stanovil úkol nadmíru nesnadný a splnil jej s důmyslnou kultivovaností, která zhodnotila jeho dávné překladatelské zkušenosti: převyprávěl v tíživých mezích vědecké akribie (šlo přece o respektování zvolených variantů bez doplňování dalšími motivy) jednotlivá čísla výboru do stylisticky jednotné podoby, ať šlo o převedení ze středověké češtiny do současného jazyka, nebo o překlady z latiny či z němčiny. Dvořák se tu projevil jako mistrný stylist a vytvořil půvabnou knížku, které se po právu dostalo v modifikovaném německém a francouzském překladu i zahraničního čtenářského ohlasu.

Další látku, z níž čerpal svou třetí knižní publikaci, poskytlo Dvořákovi Hodoporicon německého duchovního Johannese Butzbacha z počátku 16. století, zpracovávající v ucelených partiích latinského vyprávění autorovy zážitky z nedobrovolného studentského pobytu v Čechách koncem 15. století. Vedle vrstvy informací důležitých pro folkloristiku čerpal Dvořák z památky i cenné a zajímavé údaje etnografické, takže jeho kniha právem nese titul Humanistická etnografie Čech. Důmyslně uspořádaná publikace obsahuje vedle Dvořákova nového překladu bohemisticky relevantních partií Hodoporica komplexní analýzu památky z hlediska folkloristického, etnografického i literárního a znovu potvrzuje Dvořákovu kompetentnost ve všech těchto sférách.

Pro způsob Dvořákovy práce je příznačné, že to, co je vlastním meritem knihy, tj. analýza pramenně hodnotných Butzbachových údajů o životě v jagellonských Čechách, je obsaženo v bohatých poznámkách pod čarou k textu samému. V tom se tato kniha stýká se zvyklostmi Dvořákovy ediční práce, jak se projeví ve vydání tří velkých svazků Čelakovského, v jeho podílu na spisech Máchových i v připravené, ale zatím nerealizované Dvořákově a Skřečkově edici dosud nikdy nevydaného a editorsky krajně obtížného zápisníku Boženy Němcové: všude se uplatňuje vysoce náročná a pracná akribie ve volbě míst ke komentování, ve zpracování obsahově bohatých a stylisticky co nejúspěšněji zvládnutých poznámek, akribie, která z každé takové edice činila dlouhodobou záležitost; její hodnotu může docenit takový odborník, který se o práci podobné náročnosti sám pokusil. Projevuje se v tom specifický rys Dvořákovy práce: jeho soustředění k perfektnímu zvládnutí detailů a drobnějších problémových celků, zabydlenost v tématech a úkolech předpokládajících při vši obsahové náročnosti rozsahové omezení, nechuť k velkým koncepcím, nedůvěra k „definitivním“ závěrům, vědomí vlastního místa v procesu poznávání a služebnosti jím samým dosažitelných a dosahovaných výsledků vůči následovníkům.

[...]